

МОДЕЛІ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Дослідження європейськими науковцями проблематики просторової економіки або регіональної науки у працях американських економістів має багатовікову традицію. Розвиток теоретичних основ набув кумулятивного характеру і на початковій стадії прив'язувався до оренди землі як фактору виробництва. Ця концепція сформульована переважно у працях Д. Рікардо (D. Ricardo), Й. фон Тьонена (J. H. Von Thünen) [1] і Е. М. Хувера (E. M. Hoover) [2]. У наш час вони розвинуті і поглиблені з огляду на виклики глобалізації. Значна увага приділяється ним українськими науковцями, зокрема А. Крисоватим, В. Куриляк, Є. Куриляк, Є. В. Савельєвим [3].

Моделі локалізації виробництва не є універсальними. Значною мірою вони залежать від галузевих особливостей. Для сільського господарства вони були у теоретичному плані розроблені Й. фон Тьоненом у формі концентричних кіл. Проблему розміщення індивідуальних підприємств вперше поставив німецький інженер і економіст В. Лаунгардт, опублікувавши у 1882 р. статтю «Практика ефективного розміщення підприємств». У ній він висунув ідею «трьох точок», виражаючи свою теорію за прикладом Й. фон Тьонена геометричною побудовою. Вона була представлена «локальним трикутником», вершинами якого були джерела сировини, робоча сила і ринок збуту. Критерієм оптимальності моделі В. Лаунгардта є місці, де загальні транспортні витрати на одиницю виробленої продукції були мінімальними. При цьому, В. Лаунгардт не обмежував аналіз трьома точками, а ставив задачу з орієнтацією на більшу кількість фіксованих точок для врахування випадків з більшою кількістю ринків збуту і джерел сировини. Після праці В. Лаунгардта з'явилися ідеї щодо розміщення науковців різних країн, які доповнили його теорію новими елементами і аргументами. Зокрема, італійський економіст А. Лорія звернув увагу, що **працемістські** галузі промисловості мають бути прикріплені до аграрних регіонів з високою щільністю населення, яке, до того ж, має бути достатньо бідним і потребувати додаткові доходи. За доцільне віддавати перевагу великим містам або навколишньому середовищу поблизу них для розміщення підприємств вважав німецький економіст і соціолог А. Шеффле, який відомий як автор так званої «гравітаційної моделі Шеффле». За Шеффлером, великі міста притягають до себе промислові підприємства, і сила цього тяжіння має зворотну пропорційність квадрату відстані між ними. Локалізація промисловості має тенденцію до збільшення із зростанням урбанізації, зменшенням відстані до ринків збуту і збільшенням щільності розміщення міст.

Попри окремі розвідки, цілісна теорія розміщення промисловості була обґрунтована німецьким економістом А. Вебером, який запропонував концепцію «промислового штандорту». Вважається, що вона є першою логічно послідовною і цілісною теорією розміщення промисловості, яка викладена ним

у співавторстві з математиком Дж. Піком у 1909 р. в книзі «Теорія розміщення промисловості». Модель цієї теорії ґрунтується на вирішенні проблеми трьох точок, однією з яких є збут, а дві інших – джерела сировини. Введене А. Вебером поняття «штандорт» (місце розміщення) інтерпретується як економічна вигода для господарської діяльності, що є результатом вибору місця розташування підприємства. Суть теорії А. Вебера полягає в тому, що прибутковність підприємства має лише дві групи факторів, з яких одним є місце розміщення як загальний виключно для всіх галузей промисловості. Специфічні фактори пов'язані із технологією певних галузей промисловості. Водночас загальні і специфічні фактори були розподілені на регіональні, що відображають розміщення промислового виробництва у визначених місцях, і агломераційні, які забезпечують концентрацію промисловості лише в деяких місцях.

Логіка «теорії розміщення промисловості» зводиться до виокремлення регіональної групи факторів. Це дозволяє обмежуватися аналізом такого кола виробничих витрат, які пов'язані з розміщенням виробництва у просторі. Серед них А. Вебер виділяв сім видів витрат на виробництво: земельну ренту; основний капітал (приміщення, машини, устаткування); сировину і паливо; оплату вартості робочої сили, транспортні витрати, процент на позичковий капітал, амортизаційні відрахування на основний капітал. Зрештою, це означало, що загальними регіональними факторами є лише витрати на сировину включно з паливом, робочу силу і транспорт. При цьому витрати на сировину і паливо були віднесені до транспортних витрат, у результаті чого до основних «штандортних факторів» були віднесені витрати на транспорт і робочу силу. В якості третього фактору було виділено «ефект агломерації» або концентрація промислового виробництва.

Концепція А. Вебера знайшла свій подальший розвиток у працях ряду фахівців, зокрема німецького економіста Андреаса Предола (Andreas Predöhl) [4] і шведського дослідника Толда Паландера (Told Palander) [5]. Перший є автором, так званого, принципу заміщення (нім. Substitutionsprinzip) простору, трактуючи завдання локалізації господарської діяльності як проблему раціональності вибору [6]. А. Предол показав, що зміни в локалізації підприємств можуть відбуватися в результаті заміщення факторів виробництва. Фактори, будучи локалізованими в різних місцях, мають різні якості і ціни, що проявляється в можливостях диференціації їх пропорції за умови незмінності обсягів виробництва.

Внесок Т. Паландера полягає в переносі аналізу просторових проблем з розгляду окремих ізольованих підприємств на розгляд системи взаємно пов'язаних підприємств та вирішенні задачі щодо розміщення в комплексі аграрних і промислових виробництв. Складовими теоретичної концепції Т. Паландера є ідеї «загального» і «спеціального» штандортів. Тим самим розділялися задачі щодо розміщення підприємств у рамках регіону і країни та у галузевому чи групі галузей. Т. Паландер став передвісником нового напрямку теорії розміщення, у якій центральне місце зайняла проблема просторової ієрархії.

Література

1. J. von Thünen. *Der isolierte Stadt in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationaleronomie*. β Perthes, Hamburg, 1826.
2. Hoover E. M. *Location of Economic Activity* / E. M. Hoover. – New York, 1948. – P. 242.
3. Савельєв Є., Куриляк В., Куриляк Є. Кластери і наукові парки як рухома сила становлення креативної економіки / Є. Савельєв, В. Куриляк, Є. Куриляк // *Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах : Моногр. / за наук. ред д.е.н., проф. А. І. Крисоватого та д.е.н., проф. Є. В. Савельєва. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 255–259.*
4. Predöhl A. *Das Standortproblem in der Wirtschaftstheorie*, “Weltwirtschaftliches Archiv” 1925, vol. 21.
5. Palander T. *Beitrage zur Standorttheorie*, Almqvist and Wiksells, Uppsala 1933.
6. Przygodski Z., Nowakowska A., Chądzyński J. *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, WydCeDeWu, Warszawa 2007, S. 48–49.

ВІКТОРІЯ ЛЕСІВ

Науковий керівник:

к.е.н., доц. Кривоус В. Б.

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Для сучасної європейської економіки характерним став процес транснаціоналізації, що швидко набирає обертів. При цьому основною рушійною силою виступають транснаціональні корпорації, які наприкінці ХХ – на початку ХІХ ст. стали торговцями, інвесторами, розповсюджувачами сучасних технологій і стимуляторами трудової міграції, і які вже на 30% контролюють всю світову економіку. Вони відіграють провідну роль в інтернаціоналізації та глобалізації виробництва, яке одержує все більш широке розповсюдження, розширення та поглиблення в усьому світі.

В аспекті цієї проблеми діяльність транснаціональних корпорацій, вільне переміщення капіталів країнами світу та створення мігруючих полюсів зростання і боргових загроз викликає стурбованість ділових кіл. Якщо суттєві припливи та відпливи іноземних капіталів можуть спричинити значні руйнації національних фінансових систем, то можливість появи найближчим часом суперкорпорацій через операції об'єднання, злиття чи поглинання, на думку експертів, зробить їх домінуючою силою світового господарства, спроможною потіснити національні держави на другорядні позиції. [3]